

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS

Det vanskelige endringsarbeidet

En litteraturstudie om forvaringsbetjentens rolle i den forvaringsdømtes endringsprosess

Kandidatnr: 3901

**KRUS3900 Bacheloroppgave
Bachelor i straffegjennomføring
Kull: BA19V
2020**

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS

Antall ord: 9881

Sammendrag

Forvaring er en (potensiell) tidsubestemt straff, som har som formål å beskytte samfunnet mot ny alvorlig kriminalitet, og endringskravet er et sentralt element i samfunnsbeskyttelsen.

Med stadig knappere ressurser og et jevnt økende antall forvaringsdømte, har det fremtvunget seg endringer i forvaringsstraffens innhold. Tverrfagligheten innad i forvaringsavdelingen er nedtonet og miljøarbeidet ikke like strukturert som det ble lagt opp til ved innføringen av forvaring. Med dette som bakteppe tar «Det vanskelige endringsarbeidet» sikte på å undersøke hvilken betydning forvaringsbetjenten kan ha i den forvaringsdømtes endringsprosess.

Gjennom en kvalitativ tilnærming har denne litteraturstudien sitt fokus i spenningsfeltet mellom forvaringens endringskrav, forvaringsstraffens strukturelle oppbygging og forvaringsbetjentens mulighet til å bidra i endringsprosessen. Gjennom studier av fag- og forskningslitteratur innen fagretninger som kriminologi, sosiologi og psykisk helsearbeid belyses det hvilken betydning relasjon, samhandling og selvoppfatning kan ha for endringsprosesser. Formålet med besvarelsen er å tydeliggjøre forvaringsbetjentens mulighet til å være en endringsaktør, og videre undersøke hva som kan stå i veien for at forvaringsbetjenten skal kunne komme i posisjon til å bidra i den forvaringsdømtes endringsprosess.

Summary

Preventive Detention is a (potential) indefinite sentence, which aim is to protect the community against new serious criminality, and rehabilitation is an essential content for the convicted while in prison and are a central element as to the protection of the community.

With constantly less resources and gradually increasing numbers of offenders sentenced to Preventive Detention, a change in the content of rehabilitation has forced its way to the surface. The interdisciplinary within the units, that originally was a significant part of the professional work, is now limited. The structured work to create a good social climate within the units have become less visible. With such a backdrop, “The complexity of rehabilitation”

aims to investigate the importance of impact the correctional officer may have regarding the rehabilitation process

Throughout a qualitative approach, this literary study will focus on the tension between structural borders within preventive detention, the demand of rehabilitation and the correctional officer's contribution to that rehabilitation. With contributions from different fields like criminology, sociology and psychology, this study will try to enlighten the importance of interpersonal relations, interaction and self-perception in the process of rehabilitation.

The purpose of this study is to clarify the correctional officer's ability to act as a contributor in the process of rehabilitation of those sentenced to Preventive detention. Further, the study will seek to investigate what may prevent the correctional officer to be of help concerning the rehabilitation process.

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling og avgrensing	2
1.2	Begrepsavklaringer	3
1.3	Forforståelse og faglig relevans.....	5
1.4	Oppgavens struktur.....	5
2.0	Metode.....	7
2.1	Beskrivelse av metode	7
2.2	Objektivitet og verdinøytralitet	8
2.3	Fremgangsmåte og søkestrategi.....	9
2.4	Kildekritikk.....	10
3.0	Teori og forskning	11
3.1	Forvaringsstraffens endringskrav	11
3.2	Hva er endring?	13
3.3	Å være en bidragsyter til endring	14
3.4	Hvordan kan den profesjonelle bidra til endring?	15
3.5	Betydningen av samhandling i endringsprosesser	15
3.6	Indre og ytre faktorerers betydning i endringsprosesser.....	16
4.0	Drøfting	19
4.1	Det vanskelige endringsarbeidet.....	19
4.2	Mulighetene i forvaringsstraffen og samhandlingen	19
4.3	Når den forvaringsdømte kjenner seg utrygg	22
4.4	Når straffens premisser og rettsvernet gir utrygghet	23
4.5	Når forvaringsanstalten ved best	26
5.0	Avslutning	29
6.0	Litteraturliste	30

1.0 Innledning

“Of all the tasks which the prison is called upon to perform, none is more ambiguous than the task of changing criminals into noncriminals” (Sykes, 2007, s. 17).

Forvaring er en (potensiell) tidsubestemt straff som kan idømmes tilregnelige lovbrøyttere som har begått, eller forsøkt å begå, kriminalitet som krenker andres liv helse eller frihet, eller utsatt disse rettsgodene for fare (Straffeloven, 2005, § 40). Når domstolen idømmer en forvaringsstraff, vurderes gjentakelsesfaren for ny tilsvarende kriminalitet å være høy (Johnsen, 2011, s. 4). Storvik (2013, s. 13) viser til at dette er lovbrøyttere som antas å være særlig farlige, og forvaringsstraffen har til hensikt å verne samfunnet mot ny alvorlig kriminalitet.

Johnsen (2006, s. 74) viser til at det i forarbeidene tydeliggjøres at forvaringsstraffen skal ha et annet innhold enn ordinær fengselsstraff, og at innholdet skal tilpasses individuelt til den enkelte forvaringsinnsattes forutsetninger og behov. Dette avspeiles også i forvaringsforskriften (2004, § 3) og videre i retningslinjene om gjennomføring av forvaring (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning [KSF], 2004, s. 2-3). For å kunne bli prøveløslatt fra forvaring må gjentakelsesfaren anses tilstrekkelig redusert, og dette skjer blant annet gjennom tilbud om behandling, utdanning, arbeidstrening og utvikling av sosiale ferdigheter (Storvik, 2013, s. 69). Endring er således et sentralt begrep innen forvaringsfeltet, og et mål for ivaretagelse av samfunnets sikkerhet (Johnsen, 2006, s. 78).

I en kronikk i Aftenposten uttrykker fengselsleder Gøran Nilsson (2019) at både samfunnsstryggheten og rettssikkerheten er truet, siden økonomiske tildelinger ikke er i samsvar med den oppgaven Ila fengsel og forvaringsanstalt har i oppfølging av forvaringsdømte. Han tegner et relativt dystert bilde av gapet mellom forvaringsstraffens intensjon og faktiske innhold. I den virkelighet som Nilsson beskriver, jobber det hver dag mennesker som gjør sitt beste for å ivareta samfunnsvernet og imøtekomme regelverkets krav, samt møte den forvaringsdømte med utgangspunkt i det mennesket han er og ikke handlingene han har begått.

Forvaring og soning av forvaringsstraffen er utgangspunktet og nedslagsfeltet for denne besvarelsen, der fokuset rettes mot endringskravet og relasjonen mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten. Jeg ønsker å undersøke om forvaringsbetjenten i sitt arbeid med den forvaringsdømte kan være en aktør i endringsarbeidet.

1.1 Problemstilling og avgrensning

Besvarelsen har følgende problemstilling:

Hvordan kan forvaringsbetjenten bidra til endring hos forvaringsdømte?

Videre har besvarelsen følgende underspørsmål:

Hva innebærer endringskravet i forvaringsstraffen?

Hva er endring?

Hvem er aktørene i en endringsprosess?

Hvilken betydning har samhandling i endringsprosesser?

Hvilke muligheter og begrensninger ligger i møtet og samhandlingen mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten?

I denne besvarelsen vil utgangspunktet være den forvaringsdømtes soning i en forvaringsanstalt. Det er muligheten og begrensningen som ligger i møtet og samhandlingen mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten i en slik kontekst som er i fokus. Forvaringsbetjenten i denne sammenheng er en kollektiv betegnelse for gruppen ansatte som jobber i en forvaringsavdeling. Storvik (2013, s. 70) viser til at de forvaringsdømte er en kompleks gruppe med ulike forutsetninger, ressurser og behov. I denne besvarelsen anerkjennes dette faktum, men en nærmere analyse av de forvaringsdømte som gruppe gjøres ikke. Forvaringen som system er et bakteppe, men det er aktørene i dette systemet blikket er rettet mot. I denne sammenheng er aktørene forvaringsbetjenten og den forvaringsdømte.

1.2 Begrepsavklaringer

Samfunnsbeskyttelse betyr i denne sammenheng å verne samfunnet mot ny alvorlig kriminalitet. Straffeloven (2005, § 40, første ledd) spesifiserer at det er lovbrudd som voldslovbrudd, seksuallovbrudd, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller andre lovbrudd som krenker liv, helse eller frihet som kan gi forvaringsstraff, og det er ny tilsvarende kriminalitet samfunnet skal beskyttes mot.

Endring er et begrep som benyttes innenfor forvaringsfeltet, og endringens mål er at den forvaringsdømte skal avstå fra å begå ny alvorlig kriminalitet (Johnsen, 2011, s. 5). Nylig har kriminalomsorgen også tatt endringsbegrepet inn i virksomhetens visjon: «straff som endrer» (Kriminalomsorgen, 2020, s. 9). Innenfor kriminologien er det mer vanlig å bruke begreper som kriminalitetsforebygging, «desistance» eller «resilience» (Lomell & Skilbrei, 2017, s. 11; Maruna, 2001, s. 22; Robertson et al., 2006, s. 57-58). Storvik (2013, s. 111) viser til at det er et mål at risikofaktorene som var tilstede ved innkomst i forvaringsanstalten, skal reduseres under soningen av forvaringsstraffen. Styrking av beskyttelsesfaktorer kan gjøre den enkelte mindre sårbar for risikofaktorene.

Risikofaktorer defineres av Lillevik og Øien (2014, s. 50) som alle faktorer som kan gi økt risiko for uønsket hendelse. Innen forvaring er risikofaktorer gjerne knyttet til sannsynlighet for ny alvorlig kriminalitet (Storvik, 2013, s. 111).

Lillevik og Øien (2014, s. 50) beskriver *beskyttelsesfaktorer* som forhold som kan motvirke faren for en uønsket hendelse. I forvaringssammenheng kan beskyttelsesfaktorer være bedret fysisk og psykisk helse, økt forståelse for og innsikt i egne reaksjonsmønstre, utdanning, stabil bo- og arbeidssituasjon og nære relasjoner til mennesker som lever et ikke-kriminelt liv (Mæland et al., 2008, vedlegg 3, s. 21).

Risikohåndtering er et mål i endringsarbeidet. Gjennom å styrke den innsattes forståelse og evne til å håndtere egen risikoatferd, kan den innsatte unngå nye kriminelle handlinger (Johnsen, 2006, s. 78).

Forvaringsbetjenten er en ansatt som jobber i en forvaringsavdeling. En forvaringsbetjent kan enten være en utdannet fengselsbetjent eller en miljøterapeut med sosialfaglig bakgrunn (Johnsen, 2006, s. 77). Forvaringsbetjentens arbeidsoppgaver er ivaretagelse av sikkerheten, miljøarbeid, kontaktbetjentarbeid og kartlegging, observasjon og dokumentasjon (Mæland, 2008, vedlegg 3, s. 39).

Kartlegging, observasjon og dokumentasjon er viktige elementer i forvaringsstraffen (KSF, 2004, s. 3, 6). Ved innkomst i forvaringsanstalten gjennomføres en innledende kartlegging der den forvaringsdømtes forutsetninger og behov avdekkes. Denne kartleggingen danner grunnlag for videre soningsinnhold. Kartlegging, observasjon og dokumentasjon foregår videre gjennom hele straffegjennomføringen (Storvik, 2013, s. 109). Forvaringsbetjenten har en aktiv rolle i dokumentasjonsarbeidet, gjennom daglig føring av journalnotater og utarbeidelse av oppsummerende halvårslige observasjonsrapporter (Mæland et al., 2008, vedlegg 3, s. 20).

Risikovurdering benyttes som et «verktøy» for å kartlegge risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer ved innkomst i forvaring, samt ved milepæler under soningen. Slike milepæler kan være i forkant av minstetid (som regulerer når den forvaringsdømte kan løslates på prøve), ved vurdering av prøveløslatelse eller ved begjæring og forlengelse av forvaringsstraffen ved oppnådd tidsramme. Det er psykologer som utfører slike risikovurderinger i forvaringsanstalten, og forvaringsbetjentens dokumentasjon er viktig bakgrunnsmateriale. Eksempler på risikovurderingsinstrumenter som benyttes når risiko skal vurderes i denne sammenheng, er HCR-20 (ved risiko for vold) og SVR-20 (ved risiko for seksuelle overgrep) (Storvik, 2013, s. 110-112).

Endringsrelaterte tiltak kan benyttes for å igangsette og bidra til endring. Slike tiltak kan være atferdstrening, miljøarbeid, kognitive program og samtalegrupper, fysisk aktivitet og kulturtilbud, helsereelaterte behandlingstilbud fra spesialisthelsetjenesten, arbeidstrening og skolegang (Storvik, 2013, s. 70-79).

1.3 Forforståelse og faglig relevans

Forvaringsfeltet har vært min faglige arena gjennom mange år, og gjennom erfaring på flere nivåer og i ulike roller har jeg fulgt forvaringsbetjenten både på nært hold og mer på avstand.

Jeg har selv vært forvaringsbetjent og strevde da med å finne balansen mellom rammer og relasjon. Jeg har stått i faglige diskusjoner med kollegaer om vår hjelperrolle og flere ganger tvilt på om vi egentlig er til særlig hjelp. Jeg har lært forvaringssystemet å kjenne med dets fokus på samfunnsvern, risikovurdering, kartlegging og dokumentasjon, og jeg har kjent på tyngden og makten i systemet og følt på samfunnsansvaret. Samtidig har jeg opplevd at forvaring er møter mellom mennesker, relasjoner, tillit og håp.

I møtet med bachelorstudiet, og særlig i litteraturen om kriminalitetsforebygging, opplevde jeg at det anerkjente forskere skrev om hvilke faktorer som gjør at lovbrystere avstår fra videre kriminalitet, gir håp om at vår hjelperrolle kan være av større betydning enn jeg har erfart selv. Jeg fant inspirasjon i denne litteraturen, og jeg fikk lyst til å fordype meg i den og trekke teoriene inn i forvaringsfeltet. Studiet har også bidratt til å øke min forståelse for hvordan relasjon kan bidra til å tåle belastningen av straff og stigma, være en vei til tilfriskning av psykisk lidelse og utgjøre en motivasjonsfaktor i egen personlig vekst.

Forvaring er et relativt smalt felt innenfor kriminalomsorgen, og kravet til endring er særegent ved denne straffeformen. Samtidig er møter mellom mennesker det sentrale i menneskebehandlingende yrker (Skau, 2017, s. 29), og hjelperens ønske og streben etter å kunne bidra er gjenkjennbart også innenfor murene (Fredwall, 2015, s. 45). Hvordan forvaringsbetjenten kan komme i posisjon til å bidra, og hva som er av betydning for å nå målet om endring - det håper jeg å kunne finne mer ut av.

1.4 Oppgavens struktur

Besvarelsen består av følgende kapitler: innledning, metode, teori og forskning, drøfting og avslutning. I innledningen presenterer jeg fagområdet for besvarelsen, samt problemstilling, relevante underspørsmål og avgrensinger. Videre avklarer jeg sentrale begreper, skriver frem

min forforståelse og redegjør for hvordan temaet har faglig relevans for kriminalomsorgen. Til sist beskrives oppgavens struktur.

I metodekapittelet beskriver jeg valgt metode for å innhente relevant informasjon. Videre beskrives fremgangsmåten for litteratursøk, vurdering og valg av kilder. Jeg ser i dette kapittelet også med et kritisk blikk på kildene og hvordan min forforståelse og erfaring kan påvirke hvordan jeg leser og tolker kildene.

I presentasjon av teori og forskning henter jeg materiale fra ulike fagområder. Jeg tar for meg litteratur om forvaring og endringskravet i forvaringsstraffen. Jeg ser på endring og aktørene i endringsprosessen fra et sosialfaglig, helsefaglig og fengselsfaglig ståsted. Videre har jeg hentet teori og forskning fra kriminologien når fokuset rettes mot hvordan mellommenneskelig samhandling kan bidra til endring i en fengselskontekst. Jeg søker her i hovedsak til teori og forskning om desistance; hva som gjør at lovbrytere avstår fra å begå ny kriminalitet.

I drøftingen trekkes presentert teori og forskning inn i forvaringsfeltet. Ved hjelp av forståelse av endring og de personlige og sosiale prosessene som kan beskytte mot ny kriminalitet, vil jeg belyse og problematisere hvordan forvaringsbetjenten kan bidra til endring hos den forvaringsdømte.

I avslutningen vil jeg sammenfatte det jeg har funnet gjennom arbeidet med denne besvarelsen, og sett opp mot min forforståelse håper jeg å kunne utvide min forståelse av forvaringsbetjentens betydning og rolle.

2.0 Metode

2.1 Beskrivelse av metode

Aubert (1985, s. 196) beskriver metode som “[...] en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener formålet, hører med i arsenalet av metoder”. Dalland (2020, s. 54) beskriver metoder som redskap vi kan bruke for å samle informasjon vi trenger i våre undersøkelser. Skotte og Veiden (2018, s. 54) viser til at ulike vitenskapelige metoder gir ulike utsnitt eller bilder av verden. Dermed må valg av metode tilpasses den vitenskapelige tilnærmingen forskeren har til feltet han ønsker å undersøke nærmere. Bergheim et al. (2018, s. 62) presiserer at informasjonen som samles inn ikke gir et bilde på en full og hel virkelighet, men den kan gi ny kunnskap om det utsnittet av verden som er gjenstand for våre undersøkelser.

I denne besvarelsen er utsnittet av verden en del av norsk kriminalomsorg; forvaringsfeltet, men samtidig rettes blikket mot endringsprosesser i en mellommenneskelig kontekst.

Innenfor samfunnsvitenskapelig metode benyttes både kvantitative og kvalitative metoder (Skotte & Veiden, 2018, s. 55). Dalland (2020, s. 54-55) viser til at kvantitative metoder kjennetegnes ved at de går i bredden, og gjennom målbare enheter får frem det som er felles. Dalland (2020, s. 54-55) utdyper videre at kvalitative metoder går i dybden innenfor det avgrensede forskningsfeltet, og det er mening og opplevelse som ønskes fanget opp. Slik kan kvalitativ metode bidra til at vi bedre kan forstå og se sammenheng og helhet i det utsnittet av verden som undersøkes. Skotte og Veiden (2018, s. 55) beskriver at kvalitativ metode egners seg til å forstå menneskers handlinger, hva som motiverer til valgene de tar og hvordan mennesker forstår seg selv og den verden de lever i.

For å besvare problemstillingen i denne oppgaven har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. Jeg ønsker å finne forståelse av menneskelig endring i et kriminalitetsforebyggende perspektiv, og sammenhenger mellom forvaringsbetjentens bidrag og den forvaringsdømtes endringsprosess.

Grunnet føringer i studiet, er «litteraturstudie» valgt som metode. Pettersen (2016, s. 150) viser til at slike studier baserer seg på eksisterende fagkunnskap og forskning hentet fra bøker,

tidsskrifter og andre skriftlige kilder. Gjennom andres teorier og forskning skal jeg innhente informasjon og undersøke om det kan være en sammenheng mellom det jeg finner hos andre og det jeg søker svar på. Med meg bringer jeg erfaring fra eget praksisfelt.

2.2 Objektivitet og verdinøytralitet

Dalland (2020, s. 199) viser til at forforståelse og faglig standpunkt påvirker hvilke informasjon vi ser etter. Videre henviser Dalland (2020, s. 62) til at det er vanskelig å være objektiv og verdinøytral dersom man studerer et fagfelt en selv er en del av. I og med jeg med min bakgrunn som forvaringsbetjent nettopp skal studere denne betjentens mulighet for å bidra til endring i en forvaringskontekst, må jeg være bevisst på at det er lett å trekkes mot litteratur og forskning som støtter min forforståelse og mitt faglige standpunkt. Min tolkning av litteraturen vil også farges av min erfaringsbakgrunn, og det kan dermed være lett å overse det som ikke «passer inn» i min oppfatning av fagfeltet.

Wadel (2014) beskriver også utfordringer ved å studere en kjent kontekst. Forvaringsfeltet er godt kjent for meg, og jeg tar mye for gitt. Wadel (2014, s. 27) beskriver hvordan det kan være utfordrende å studere «det kjente», da en ikke lenger legger merke til forhold i eget miljø. Det krever bevissthet å se sitt eget fagfelt med nye øyne og være nysgjerrig på det selvfølgelig. Wadel (2014, s. 48) skriver også om å få adgang til noen arenaer, men ikke andre. Hans beskrivelser får meg til å reflektere over min forforståelse av den forvaringsdømte og hvordan den er formet av de arenaene jeg har fått adgang til. Den forvaringsdømte slipper ikke nødvendigvis forvaringsbetjenten inn på alle arenaer, og slik sett er min forforståelse basert på et begrenset bilde av en virkelighet, og må forstås som nettopp det.

Selv om min praksiserfaring kan farge både litteraturutvalg og teksttolkning, ser jeg min egen erfaring fra feltet jeg forsker i som en klar styrke. Det er lite litteratur og forskning som omhandler direkte hvordan forvaringsbetjenten kan bidra til endring hos den forvaringsdømte. Det finnes imidlertid mer teori og forskning om hva som gjør at lovbrytere avstår fra nye kriminelle handlinger, og hvilken betydning relasjon, selvoppfatning og andre menneskers

oppfatning har for endringsprosesser. Min erfaring fra forvaringsfeltet bidrar til at tilgjengelig teori og forskning kobles til endringskravet i forvaringsstraffen.

2.3 Fremgangsmåte og søkestrategi

I arbeidet med å finne relevant fag- og forskningslitteratur har jeg brukt ulike tilnærminger. Jeg har benyttet «systematisk søk», «kjedesøking» og «bevisst tilfeldig søking» (Rienecker & Jørgensen, 2018, s. 119-120). I systematisk søking har jeg brukt publiseringsarkivet Cora, bibliotek katalogen Oria og søkemotorene Google og Google Scholar. Søkord jeg har brukt er *forvaring, endring, endringsprosess, hjelperrollen, relasjoner, miljøarbeid, kriminalitetsforebygging, recidivism, desistance, identity og staff-prisoner relationships*. Jeg har også koblet søkeord sammen; som *forvaring + relasjoner, relasjoner + hjelperrollen, relasjoner + kriminalitetsforebygging, desistance + staff-prisoner relationships* og *desistance + identity*.

Videre har jeg gjennom kjedesøk funnet frem til nye aktuelle artikler og bøker. Dalland (2020, s. 151) kaller dette «snøballmetode». Ved å se i litteraturlister til kildene jeg fant gjennom det systematiske søket, fant jeg frem til andre aktuelle bøker og forskningsartikler. Jeg benyttet også litteraturlister i utvalgte masteroppgaver; blant annet Hjelmeland (2007) og Midtlyng (2014). For å finne den nyeste forskningen innen desistance-forskningen brukte jeg også litteraturlisten til Kontosthenous (2020) sin doktoravhandling. Gjennom denne «snøballmetoden» har jeg også funnet frem til forskningsartikler som flere kilder benytter, og på denne måten funnet tilbake til forskning som har påvirket til videre forskning.

I perioder i søkeprosessen brukte jeg bevisst tilfeldig søking. Rienecker og Jørgensen (2018, s.120) beskriver dette som søk styrt av tilfeldigheter, der en innskytelse er utgangspunkt for søket eller en lenke følges. De viser videre til at en slik tilnærming er godt egnet i den første idéfasen eller for å søke ny inspirasjon underveis. Dalland (2020, s. 151) kaller dette «gressing». Både i startfasen av arbeidet og ved overganger til nye faser utførte jeg vide søk i Google og gikk videre inn i de treffene som fanget interesse.

2.4 Kildekritikk

I en litteraturstudie der andres teori og forskning er forskningsfeltet, er det av betydning at kildene er av god kvalitet og skrevet av anerkjente fagpersoner eller forskere. Jeg har i all hovedsak valgt å bruke fagbøker og vitenskapelige artikler publisert i vitenskapelige tidsskrifter. Flere av bok- og artikkelforfatterne er anerkjente internasjonale forskere; som Sampson, Laub, Maruna, Giordano, Liebling, Crewe, Shapland og Bottoms. Av norsk fag- og forskningslitteratur er bøker og vitenskapelige artikler av Nygård, Skau, Geirdal, Rosenqvist, Ugelvik, Fredwall, Storvik og Johnsen benyttet.

Jeg har benyttet flere kilder som berører desistence-feltet innenfor kriminologien, og i hovedsak sett til kilder som berører områder som selvoppfatning, identitet og hvordan omgivelsene kan påvirke til endring. Jeg har i mindre grad sett til kilder som vektlegger ikke-påvirkbare faktorer slik som alder og kjønn. Slik står jeg i fare for å bli noe «smal» i kildebruk innenfor feltet. Samtidig har jeg søkt etter kilder innenfor flere fagretninger som kriminologi, sosiologi og psykisk helsearbeid, og ved å bruke kilder fra ulike fagretninger har dette gitt mer bredde i kildebruk.

Som nevnt i innledningen har jeg funnet inspirasjon i litteraturen om desistance, og særlig innenfor feltet selvoppfatning, identitet og egenutvikling. Denne forskningen appellerer til meg og viser et bilde av verden som gir meg håp. Dalland (2020, s. 60-62) viser til at vår forforståelse og personlige opplevelse av informasjonen vi søker, påvirker både utvalg og tolkning. For å unngå en ensidighet i besvarelsen har jeg brukt Ugelvik (2011) og Crewe (2011a) som en motvekt i drøftingen. Dette er litteratur som provoserer meg og vekker motstand, men som på samme tid er gjenkjennbar i sin beskrivelse av hvordan individ og system kan virke negativt inn på samhandling og utvikling.

Jeg har bevisst søkt kilder av nyere dato for å få med det siste innen fag- og forskningsfeltet. Samtidig har jeg også benyttet noe faglitteratur fra 2010 og tidligere, da disse er vurdert som sentrale innen sine fagfelt. Jeg henviser også i stor grad til forskning fra Storbritannia, men disse vurderes i stor grad overførbare til norske forhold.

3.0 Teori og forskning

3.1 Forvaringsstraffens endringskrav

Storvik (2013, s. 69) viser til at kriminalomsorgen forplikter seg til legge til rette for et endringsarbeid under gjennomføring av forvaringsstraffen, men hensynet til samfunnets sikkerhet kan legge begrensninger for den forvaringsdømtes progresjon. Rosenqvist og Sandal (2015, s. 70) tydeliggjør at forvaring primært skal sikre samfunnet, og at rehabiliteringen av den dømte er sekundær. Dette avspeiles også i forvaringsforskriften (2004, § 2).

Selv om samfunnets sikkerhet skal prioriteres, er ikke ivaretagelse av samfunnssikkerhet kun å holde den forvaringsdømte fengslet. En viktig del av ivaretagelsen av samfunnets trygghet er også å legge til rette for at den forvaringsdømte selv kan klare å avstå fra kriminalitet (Johnsen, 2006, s. 78). Noe av det som skiller forvaringsstraff fra en ordinær fengselsstraff er at den endringen kriminalomsorgen legger til rette for, kan være avgjørende for hvorvidt den forvaringsdømte løslates eller ikke. Den frivillighet som ligger i den ordinære soningen av en straffedom med tanke på endring, er ikke fullt ut like frivillig for en forvaringsdømt.

Johnsen (2006, s. 78) tydeliggjør kriminalomsorgens holdning til at det er den forvaringsdømte selv som bærer ansvaret for det faktiske endringsarbeidet, og at den forvaringsdømte skal, gjennom å ta aktiv del i endringsarbeidet, etter hvert kunne håndtere sin egen risiko for å begå nye kriminelle handlinger. Ansvar for eget liv og handlinger er i tråd med kriminalomsorgens verdigrunnlag, men det tydelige endringskravet i forvaringsstraffen kan gå på tvers av prinsippet om at rehabiliteringsarbeid må være frivillig (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 20, jf. Meld. St. 12 (2012-2014), s. 32). Dette «endringspresset» omtales også av Mæland et al. (2008, s. 102, 108), der det vises til at den forvaringsdømte, gjennom det tydelige endringskravet, blir presset til deltakelse i endringsrelaterte tilbud eller behandling for å vise aktiv deltakelse i egen endring, og at kriminalomsorgens behov for å vurdere og dokumentere endring bidrar til økt stress og en uheldig innvirkning på innsatt-ansatt-relasjonen.

Om hvilken endring som må til, henviser Mæland et al. (2008, s. 91) til ordlyden i forvaringsforskriften (2004, § 3) om endring av atferd, utvikling av sosial tilpasningsevne og

for øvrig mulighet til å motvirke ny kriminalitet. I retningslinjer om gjennomføring av forvaring vises det til at det skal vurderes om den forvaringsdømte oppnår en tilfredsstillende egenutvikling og ansvarlighet under soningen (KSF, 2004, s. 2). Samtidig viser Mæland et al. (2008, s. 91) til at det er et uttalt mål for forvaringen at det ikke kun er et krav til endring av atferd, men også personlighet. Mæland et al. (2008, s. 91) uttaler videre at det er urealistisk å forvente at forvaringens innhold skal kunne resultere i en personlighetsendring hos forvaringsdømte. Rosenqvist og Sandal (2015, s. 65) viser til forskning innen psykiatri og psykologifeltet, der variabler som empati, overflatisk anger og overflatisk sjarme kan knyttes til økt risiko for nye voldshandlinger. Disse variablene kommer til syne gjennom den objektive atferden. De mener at endring av slike emosjonelle trekk er nødvendig for å redusere risiko for nye kriminelle handlinger. Atferdsendring, som eksplisitt ligger i endringskravet, kan være et uttrykk for endring i emosjonelle trekk, men det kan like mye være et mål på evne til tilpasning og en neddemping av personlighetstrekk (Rosenqvist & Sandal, 2015, s. 65).

Johnsen (2006, s. 78) viser til at dilemmaet mellom straff og behandling blir særlig tydelig i en forvaringsanstalt, da samfunnsvernet og kravet til endring er så tett knyttet sammen. Det fremkommer i forarbeidene (Prop. 46 [2000-2001]) og i straffeloven (2005, §§ 40, 62, 63) at forvaring er straff fulgt opp av kriminalomsorgen, mens dom om overføring til tvungen psykisk helsevern og tvungen omsorg er særreaksjoner som skal følges opp av helsevesenet. Mæland et al. (2008, s. 108) viser imidlertid til at skillet mellom kriminalitetsforebygging og psykiatrisk/psykologisk behandling kan bli utydelig. Endringsfokuset og vurderingskulturen gjør at straffegjennomføringen kan fremstå mer som psykiatri enn kriminalomsorg. Det fremgår samtidig at helsetjenesten og spesialhelsetjenesten er knyttet til forvaringsanstalten som importert tjeneste, og at behandling dermed er klart adskilt fra kriminalomsorgens motivasjons-, lærings- og endringsarbeid (Mæland et al., 2008, vedlegg 3, s. 36-37). Rent strukturelt er det et klart skille mellom behandling og straff i forvaringsanstalten, men hvordan det endringsrettede arbeidet foregår i praksis og hvordan den forvaringsdømte opplever det, er en annen sak (Svendsen, 2005, s. 86, 117, 119).

3.2 Hva er endring?

Skau (2017, s. 21) stiller spørsmål om et menneske i det hele tatt er i stand til å endre seg og til å styre sin egen endringsprosess. Hun tar utgangspunkt i det voksne mennesket, og henviser til at dannelsen av personlighet, verdier og vår væremåte i all hovedsak formes i barne- og ungdomsårene. Nygård (2007, s. 31, 36) viser til at vi kan velge å se mennesket på to ulike måter; enten indrestyrte aktører eller ytrestyrte brikker. Skau (2017, s. 22) henviser også til Nygård, og utdyper at mennesket kan ses som et subjekt som aktivt deltar i formingen av eget liv, eller som objekt der mennesket er brikker i andres spill. Hammerlin (2004, s. 709-710) trekker subjekt/objektforståelsen inn i fengselskonteksten, og viser til at vi finner objektforståelsen i kontrollen, sanksjoneringen og ytre påvirkning og subjektforståelsen i ansvarliggjøring, læring og tilrettelegging for egenutvikling.

Nygård (2007, s. 15) beskriver at vår selvforståelse bygges av en mental konstruksjonsprosess, hvor vi forstår verden og vår plass i den. Ved å anerkjenne at vår selvforståelse er konstruert av oss selv, kan vi også endre hvordan vi ser verden og oss selv i den. Skau (2017, s. 22) henviser til at vi med en slik konstruktivistisk forståelsesramme kan se mennesket som ansvarlig for sin egen utviklingsprosess og hvordan vi forholder oss til andre.

Men, betyr endring at utviklingen går fremover? Skau (2017, s. 25) viser til psykiater Dag Furuholmen som ser endring som noe uunngåelig. Mennesket vil være i stadig forandring. Endring skjer om mennesket velger å være passiv eller aktiv, og endring kan være av det positive og negative slaget. Furuholmen viser til at det er de små og store valg mennesket gjør daglig som påvirker utviklingen, og dermed kan altså mennesket aktivt virke inn på egen utvikling. I både straffegjennomføringsloven (2001, § 2) og forvaringsforskriften (2004, § 2) uttrykkes det tydelig at mennesket kan, med de rette forutsetningene, ta aktiv del i sin egen endringsprosess. Kriminalomsorgen skal legge til rette, og den innsatte kan innenfor de rammene kriminalomsorgen gir, gjøre valg som fremmer en utvikling og endring i positiv retning.

Med endringskravet i forvaringsstraffen vil det ikke nødvendigvis bare være den forvaringsdømte som kjenner på et endringspress. Forvaringsanstalten vil også kunne påvirkes av at måloppnåelsen, altså samfunnsvernet, skal ivaretas gjennom de nødvendige

endringsprosesser. Fredwall (2015, s. 46) viser til at det i asymmetriske institusjoner, som fengsel, kan utvikle seg en paternalistisk holdning til de som er fengslet, der institusjonen vet best hva som er til det beste for den innsatte. Fredwall (2015, s. 35) kobler en slik innstilling særlig til det han kaller det «oppdragende» betjentidealet, der en «dem-vi»-mentalitet kan utvikle seg. Det sterke kravet til samfunnsvern, og at samfunnet best vernes gjennom endring hos den forvaringsdømte, kan gi grobunn til at forvaringsanstalten blir den styrende part i endringsprosessen, som driver frem endring for å nå målet om et bedre samfunnsvern. En slik paternalistisk holdning går på tvers av hva Skau (2017, s. 37) skriver om endring. Hun viser til at endring ikke er noe andre kan produsere. Den må skje hos den enkelte med den profesjonelle som hjelper (Skau, 2017, s. 37). Dermed blir det mer fruktbart å se til Fredwalls «veiledende» betjentideal (2015. s. 40), der betjenten respekterer den fengslede som et voksent, beslutningskompetent menneske, som er herre over sin egen endringsprosess.

3.3 Å være en bidragsyter til endring

Skau (2017, s. 30) skriver at i yrker hvor mennesker møter mennesker, er den profesjonelles arbeid å ta del i andre menneskers liv. Møtene mellom menneskene kan være korte eller lange, av ulik kvalitet og med ulik virkning. Møtet mellom den profesjonelle hjelperen og den hjelpesøkende er ikke naturlig jevnbyrdig, i og med at den hjelpesøkende trenger den profesjonelles bistand i en eller annen form. Den profesjonelle innehar kunnskap og kompetanse i kraft av sin rolle, mens den hjelpesøkende har behov for den profesjonelles kompetanse for å komme seg videre. Skau (2017, s. 38) viser til at det blir desto viktigere hvordan den profesjonelle møter den hjelpesøkende. I en fengselskontekst, der den hjelpesøkende er den forvaringsdømte, er forvaringsbetjenten den profesjonelle. Det naturlige asymmetriske forholdet mellom den profesjonelle og den hjelpesøkende blir ytterligere forsterket i en slik kontekst. Den forvaringsdømte soner en forvaringsdom, der samfunnsvernet er det primære, og endring er veien tilbake til samfunnsfellesskapet. Forvaringsbetjenten er en av aktørene som skal bidra til endring, men hvordan komme i posisjon til å kunne bidra?

3.4 Hvordan kan den profesjonelle bidra til endring?

Geirdal (2017, s. 36-39) skriver om den terapeutiske relasjonen, der blant annet «den reelle relasjonen» og «arbeidsalliansen» er sentrale elementer. Den reelle relasjonen er det grunnleggende i møtet mellom partene og beskrives som den personlige relasjonen. Arbeidsalliansen er den felles forståelsen og enigheten mellom partene om mål og oppgaver, og arbeidsalliansen er igangsetteren til utvikling innenfor det feltet partene er enige om å arbeide innenfor (Geirdal, 2017, s. 38). Denne forståelsen av relasjon mellom behandler og pasient kan ligne på begrepet «troverdige relasjoner» innenfor miljøarbeidsfeltet (Drægebø, 2006, s. 197-200). Drægebø (2006 s. 198) viser til forskning som støtter at relasjon mellom behandler og pasient har en effekt på endringsarbeidet. Hun trekker også linjen mellom den terapeutiske relasjonen innen psykisk helsearbeid, relasjon mellom behandler og klient innen sosialt arbeid og relasjonen mellom fengselsbetjent og innsatt. Blagden et al. (2016, s. 372) viser også til forskning som støtter at behandlingsklimaet påvirker effekten av behandling, samt at det sosiale og terapeutiske miljøet innad i psykiatriske institusjoner påvirker behandlingseffekten. Som Drægebø (2006), viser Blagden et al. (2016) til at denne sammenhengen kan være relevant i en fengselskontekst.

3.5 Betydningen av samhandling i endringsprosesser

Drægebø (2006, s. 197) viser til betydningen av samhandling i endringsprosesser, og skriver «Ethvert menneske antas best å utvikle eller forandre sider ved seg selv i samhandling med andre mennesker». Blagden et al. (2016, s. 373) viser til at samhandling med andre mennesker under soningen av en fengselsstraff kan, med rette forutsetninger, gi grunnlag for personlig vekst og utvikling. Auty og Liebling (2020, s. 373) støtter dette, og viser at faktorer som trykksopplevelse, rettferdig behandling og stabile og støttende relasjoner til personalet har betydning for innsattes utvikling. Crewe (2011a, s. 464) beskriver hvordan innsatte opplever det nyttig å bli vist riktig retning i endringsarbeidet og få positiv respons og bekreftelse på at de er på rett vei under soningen. Liebling et al. (2019, s. 113) beskriver også hvordan innsatte opplever det motiverende at ansatte møter dem på en respektfull måte og viser tillit. Det signaliserer en tro på at endring er mulig. Crewe (2011a, s. 464) poengterer betydningen av at ansatte har tro på endring og at de formidler denne troen og håpet til innsatte. Blagden et al. (2016, s. 381) viser også til betydningen av at positive endringer blir

snakket om og anerkjent, og at dette er særlig av betydning for seksuallovbruddsdømte da de opplever høy grad av skam og stigma.

Bennett og Shuker (2010, s. 492) viser til at faktorer som trygghetsopplevelse, rettferdig behandling og stabile og støttende relasjoner kan etableres i fengsel, men at blant annet fengselets kultur, struktur, ledelse og innsattmålgruppe påvirker muligheten til å lykkes med å gi et optimalt miljø for endring og personlig vekst. De viser også til at et fengsels vellykkede arbeid med soningsmiljøet ikke uten videre kan overføres til andre fengsler.

Bennett og Shuker (2010, s. 494-495) trekker frem betydningen av gode innsatt-ansattrelasjoner for å skape et miljø i avdelinger drevet som «terapeutiske samfunn». Faktorer som at betjentene er aktivt delaktige i innholdsarbeidet, åpne for å gi innsatte medbestemmelse og villige til å legge til rette for et gjensidig samarbeid er av betydning (Bennett & Shuker, 2010, s. 493-494). Også i fengsler som ikke har det samme terapeutiske ståstedet, kan kvalitet i relasjonene være av betydning, og Blagden et al. (2016, s. 374) viser til at en positiv relasjon mellom seksuallovbruddsdømte og fengselsbetjenter kan motivere for deltakelse i behandling. De viser også til at et godt soningsmiljø kan påvirke til utvikling og positiv endring, men de vektlegger samtidig at et soningsmiljø alene ikke kan skape endring.

3.6 Indre og ytre faktorerers betydning i endringsprosesser

Som Skau (2017), viser Blagden et al. (2016, s. 390) at den innsatte selv må ha et reelt ønske om å endre seg og dette ønsket må komme innenfra. Innenfor desistance-feltet finnes ulike teorier som belyser hvorvidt det er sosiale strukturer, kognitiv endring eller et mer total identitetsskifte som er veien mot et ikke-kriminelt liv. Paternoster og Bushway (2009, s. 1106) fremmer at den kriminelle først må ha besluttet at endring er ønskelig og igangsatt en endring i selvoppfatning før han er mottakelig for påvirkning fra omgivelsene. Dette står i motsetning til Gottfredson og Hirschi og Sampson og Laubs strukturelle tilnærming, der sosiale strukturer reduserer tilbøyeligheten til kriminell atferd (Paternoster & Bushway, 2009, s. 1150-1151). Sampson og Laub (1995, s. 140) vektlegger hvordan livshendelser som å etablere nye nære relasjoner eller få stabil jobb, kan gi sosiale bånd og økt sosial kapital. Dette er endringer som kan bidra til å avstå fra ny kriminalitet (Shepland & Bottoms, 2017, s. 755-756). Giordano et al. (2002, s. 992) avviser ikke betydningen av slike livshendelser, men

refererer til dem som «hooks of change»; som katalysatorer til indre endring. Paternoster og Bushway (2009, s. 1152) finner egen teori mer sammenfallende med Giordano et al. (2002, s. 992) som vektlegger den kognitive endringen, der individet skaper endringen og ikke kun påvirkes av omgivelsene. Maruna (2001, s. 7) viser til at ikke-kriminell identitet kan utvikle seg underveis i endringsarbeidet og at en slik identitet kan ha betydning for om den domfelte kommer seg ut av en kriminell livsførsel. Maruna (2001, s. 88-89) fremmer betydningen av å finne tilbake til «den ekte meg», til identiteter som ikke knyttes til kriminalitet. Det er altså ikke en utvikling til noe nytt, men å finne tilbake til seg selv for å bli et godt menneske (Maruna, 2001, s. 95). Paternoster og Bushway (2009, s. 1109) mener deres teori innebærer et mer helhjertet identitetsskifte, en tydeligere løsrivelse enn det Maruna fremmer. Et identitetsskifte motivert av frykten for hvem individet er i ferd med å bli (Paternoster & Bushway, 2009, s. 1106-1107).

Både Blagden et al. (2016, s. 390) og Shapland og Bottoms (2017, s. 754) viser imidlertid til at det er kombinasjonen av indre og ytre faktorer som kan sies å gi best effekt på endringsprosessen. Men hva er det i samhandlingen og i møtet med den andre som kan påvirke til endring?

Nygård (2007, s. 256-257) beskriver hvordan mennesker i fellesskap konstruerer vår sosiale verden, og at vi i dette fellesskapet gjensidig påvirker hverandres selvforståelse. Dette samsvarer med Brottveit og Fugletveit (2018, s. 216) som viser til at våre møter med andre mennesker har betydning for hvordan vi opplever oss selv. Å bli sett og møtt som menneske, og ikke som den handling eller atferd du har vist, kan gjøre en stor forskjell og i noen tilfeller være avgjørende for den det gjelder. Dette støttes både av Blagden et al. (2016, s. 381) og Liebling et al. (2019, s. 113) som viser til at sosial samhandling mellom innsatt og ansatt er med på å påvirke hvordan den innsatte oppfatter seg selv. Auty og Liebling (2020, s. 374) beskriver hvilken betydning det kan ha for innsattes selvoppfatning å bli møtt på en respektfull måte av personalet, og videre betydningen av hjelpsomme og effektive ansatte. Å bli møtt respektfullt av et personale som følger opp når innsatte ber om praktisk bistand, påvirker hvordan innsatte opplever å bli sett på av de ansatte.

Profesjonalitet hos personalet er også noe Auty og Liebling (2020, s. 375) fremhever som betydningsfullt. De viser blant annet til studier av Liebling og Arnold (2004) og Crewe et al. (2011) der det fremkommer at innsatte verdsetter forutsigbarhet og grenser i den sosiale samhandlingen, og at dette oppfattes som profesjonelt, noe som igjen forsterker opplevelsen av trygghet. Trygghet er også av verdi med tanke på endring og utvikling. Auty og Liebling (2020, s. 374-375) fremhever betydningen av opplevd trygghet for å kunne bidra i egen endringsprosess. De viser til at et trygt soningsmiljø, der innsatte ikke behøver være redd for vold og ellers har forutsigbare soningsforhold, gir bedre effekt av endringsrelaterte tiltak. Det vil kunne være lettere å holde seg borte fra konflikter og ulovligheter, samt gi mer overskudd til å fokusere på egne endringsprosesser. Bennett og Shuker (2010, s. 495) trekker også frem betydningen av et trygt soningsmiljø, men legger mer vekt på den trygghet som skapes gjennom åpen kommunikasjon, mindre tydelig hierarki i beslutninger og styring og der ansatte bryr seg om hvordan den innsatte har det. Videre at sikkerhetsarbeidet i større grad «flettes inn» i samhandling og innholdsarbeidet, og dermed blir mer positivt ladet og naturlig (Bennett & Shuker, 2010, s. 496-499).

Auty og Liebling (2020, s. 374, 376) fremhever at det er kombinasjonen av sikkerhetsarbeid, medmenneskelighet og respekt i sosial samhandling, sammen med ivaretagelse av den innsattes autonomi, der det er rom for innsatte til å gjøre egne valg og ta egne beslutninger, som gir best grunnlag for endring. I slike soningsmiljøer ligger sikkerhetsarbeidet som et sikkerhetsnett eller ramme og skaper en trygghet som legger til rette for vekst. Med relasjoner preget av positive holdninger og tro på menneskers iboende kapasitet, kan fengsel være en endringsarena (Auty & Liebling, 2020, s. 377).

4.0 Drøfting

4.1 Det vanskelige endringsarbeidet

Forvaringsbetjentens arbeidsfelt favner bredt; fra sikkerhetsansvar og sikkerhetsoppgaver til samhandling og menneskemøter. I teorien og forskningen vises det at begge ytterpunktene har betydning for endring og endringsprosesser.

I min drøfting skal jeg se nærmere på hvilke muligheter og begrensninger som ligger i møtet og samhandlingen mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten. Hvilke muligheter kan forvaringsstraffen representere, og hva står i veien for at forvaringsbetjenten skal kunne komme i posisjon til å bidra til den forvaringsdømtes endringsprosess?

4.2 Mulighetene i forvaringsstraffen og samhandlingen

Skau (2017, s. 37) viser til at endring må skje hos den enkelte, og kan ikke produseres av andre. Samtidig kan ytre hendelser og samhandling virke inn på endringsprosessen. Slik Giordano et al. (2002, s. 992) beskriver livshendelser som vendepunkt og igangsettere til indre endring, kan forvaringsstraffen være et slik vendepunkt for den innsatte. For noen kan det handle om at forvaringsstraffen markerer et nullpunkt, der den innsatte nå har mistet «alt» - familie, venner, jobb og tilhørighet til et «normalt liv». For andre kan kostnadene ved å leve et kriminelt liv bli for høy, og den forvaringsdømte kjenner på frykten for hvem han er i ferd med å bli (Paternoster & Bushway, 2009, s. 1106-1107). Dette kan gjøre at den forvaringsdømte ser på soningen som en anledning til å skifte retning i livet og dermed blir mer åpen for å ta imot de mulighetene som en forvaringsdom kan gi.

I dette ligger det en mulighet for forvaringsbetjenten; til å være til stede for det mennesket som står ved et slik skille i livet. I mitt arbeid har jeg sett mange slike samhandlingssituasjoner, der forvaringsbetjenten møter den forvaringsdømte med en stødighet og ro, men på samme tid med oppriktig omsorg for hvordan mennesket har det i den situasjonen han er i. Hva er det som gjør denne samhandlingen betydningsfull? Johnsen (2006, s. 71) viser til at forvaringsstraffen «stempler» de forvaringsdømte som «farlige» og slik sett påføres et stigma. I tillegg til identitetene «kriminell» og «innsatt», får de også

identiteten «de farligste» (Olsen et al., 2015, avsnitt 1). Johnsen (2006, s. 71-72) viser til at en slik stigmatisering kan oppfattes nyttig for samfunnet, da det blir tydelig hvem som utgjør en trussel mot samfunnstryggheten. Med inkapasiteringen er slik sett samfunnsvernet ivaretatt, og for forvaringsbetjenten er det derfor etablering av relasjon og tillit til «de farligste» som er det første steget for å dempe virkningen av stigma og negativt ladede identiteter. Crewe (2011a, s. 464) hevder at betjentes motivasjon til å gå inn i slike relasjoner med innsatte er mer styrt av ønsket om at endring skal bidra til samfunnsvern enn et reelt ønske om et bedre liv for den domfelte. Min erfaring er at forvaringsbetjenten setter samfunnsvern høyt, men at den ansatte evner å se at endringen er til det gode både for å trygge samfunnet og for å støtte den forvaringsdømte i muligheten til å leve et mer meningsfullt liv. Dette samsvarer med Fredwalls veiledende betjentideal der betjenten finner mening i nettopp å kunne gjøre en forskjell, samtidig som den innsatte får hjelp og veiledning til å være herre over egen endringsprosess (Fredwall, 2015, s. 40). Skau (2017, s. 40) kaller en slik tilnærming konstruktiv omsorg.

Gjennom relasjonsarbeidet gis forvaringsbetjenten mulighet til å virke inn på den forvaringsdømtes opplevelse av seg selv (Blagden et al., 2016, s. 381; Mæland et al., 2008, vedlegg 3, s. 6). Lillevik og Øien (2014, s. 80) vektlegger samhandlingens betydning i miljøarbeidet, og tydeliggjør at relasjon og samhandling er nært knyttet til hverandre. I fellesskapet som skapes gjennom samhandling, dannes grunnlag for vekst og felles erfaringsgrunnlag (Lillevik & Øien, 2014, s. 80). Gjennom den daglige samhandlingen i avdelingen står den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten tett på hverandre, og her er det rom og mulighet for å gi støtte og umiddelbar respons på det positive i den mellommenneskelige kontakten. Her kan relasjon, tillit og fellesskap ytterligere styrkes, og håpet og troen på endring kan formidles (Crewe, 2011a, s. 464).

I min praksis husker jeg særlig godt én innsatt, som ved innkomst og i den tidlige fasen av soningen isolerte seg, unngikk samhandlingssituasjoner og var vanskelig å få kontakt med. Jeg forsto etter hvert at han hadde mange dårlige opplevelser med voksne som skulle hjelpe. Mine kollegaer viste stor tålmodighet i møte med denne mannen, og noen klarte etter hvert å etablere en relasjon den innsatte stolte på. Gjennom soningen av straffen var det som om den forvaringsdømte gjennomgikk en «personlig forvandling». Han gikk fra å unngå kontakt til etter hvert å møte blikket ditt. Han opplevde å få støtte av medinnsatte og etter hvert også

kunne være en støtte for andre. Han fikk gå på skole for å ta igjen fag fra en tapt skolegang, og han fikk en meningsfull jobb inne i fengselet; en tillitsjobb med ansvar. Fra å være «skoletaper», «mobbeoffer», «det sorte får i familien», «avvikler», «kriminell» og en av «de farligste», ble han «skolelev», «medmenneske», «venn» og «arbeidstaker». På denne måten fikk han mulighet til å finne tilbake til identiteter som tidligere hadde vært en del av ham, slik Maruna (2001, s. 88-89) beskriver betydningen av å finne tilbake til det som ikke knyttes til det kriminelle. Om livet har fart vel med denne mannen siden er jeg ikke kjent med, men han er ikke idømt forvaring igjen. Slike erfaringer styrker håpet om at forvaringsstraffen kan gi mulighet til å avstå fra ny kriminalitet, og slike opplevelser gir en mening med yrket og tro på at forvaringsbetjentens bidrag er av betydning.

Samtidig er det et stykke mellom slike historier, og min opplevelse er at forvaringsstraffen ofte kan oppleves mer som en begrensning enn som mulighet. Mange av de forvaringsdømte jeg møter i min arbeidshverdag uttrykker motstand mot forvaringsstraffen. Motstanden kan være en motreaksjon mot reglene og kontrollen den innsatte utsettes for, eller et uttrykk for motmakt mot å bli påført straff av et system som ikke spiller «fair play» (Ugelvik, 2011, s. 119). I mitt arbeid med den forvaringsdømte er fortellinger om hvordan de sakkyndige, dommer eller fengselet har misforstått eller bestemt seg på forhånd, ikke ukjente. Ugelvik (2011, s. 63) forklarer denne motstand som en måte å gjøre tilværelsen levelig og bevare seg selv, slik at den innsatte blir noe mer enn en som kontrolleres av andre. I min praksis ser jeg ofte denne motstanden i starten av soningen, og det kan være utfordrende å la være å påta seg Fredwalls oppdragende betjentideal (2015, s. 35) når den forvaringsdømte vekker både følelser og reaksjoner gjennom sin atferd og sine historier. Forvaringsbetjentens evne til å sette seg i den andres sted, og forstå behovet for motmakt, kan gjøre den usympatiske atferden mer forståelig. Forvaringsbetjentens mentaliseringsevne blir her et viktig «verktøy» i samhandlingen (Lillevik & Øien, 2014, s. 85).

Skau (2017, s. 32) vektlegger nettopp betydningen av å stå i de vanskelige møtene: å tåle den forvaringsdømte, og stå ved siden, selv i faser preget av motstand. Å forstå den andre kan gjøre det lettere for forvaringsbetjenten å stå i situasjonen, men anerkjennelsen av den innsattes opplevelse kan også styrke subjektforståelsen i relasjonen. Skårderud et al. (2018, s. 96) beskriver det slik: «Jo bedre man forstår andres atferd, jo vanskeligere er det å behandle et mennesket som en ting». Den forvaringsdømte blir mer enn «sint», «vanskelig» og

«krevende»; han blir et menneske som forståelig reagerer på makten han utsettes for og som forsøker å bevare noe av seg selv i en institusjon som har fratatt han tilnærmet all frihet. Når forvaringsbetjenten engasjerer seg i hva som ligger bak ord og handling, kan dette gi den forvaringsdømte opplevelsen av å bli tatt på alvor. Situasjonen og følelsene knyttet til den anerkjennes. Slik kan forvaringsbetjenten, gjennom et vanskelig møte med den forvaringsdømte, bygge tillit, relasjon og allianse (Lillevik & Øien, 2014, s. 91), som på sikt kan hjelpe forvaringsbetjenten å komme i posisjon til å bidra.

4.3 Når den forvaringsdømte kjenner seg utrygg

En av hovedområdene i forvaringsbetjentens arbeidsfelt er sikkerhetsarbeid. Sikkerhetsarbeid og endringsarbeid kan fremstå som motsatser (Hjellnes, 2006, s. 122). Ugelvik (2011, s. 87) setter det på spissen med spørsmålene «Hvordan går ståltupp og omsorg sammen? Tåregass og endringsarbeid?». Auty og Liebling (2020, s. 374-375) vektlegger imidlertid betydningen av trygghet for å kunne gå inn i endringsprosesser. Sikkerhetsarbeidet kan bidra til trygghet, og dermed sies å være en nødvendighet for endringsarbeid. Trygghet under soningen kan være vern mot trusler, vold og trakassering fra medinnsatte, slik Auty og Liebling (2020, s. 374-375) vektlegger. Samtidig kan trygghet også skapes gjennom forutsigbarhet og åpen kommunikasjon mellom ansatt og innsatt, slik Bennett og Shuker (2010, s. 495) vektlegger.

Ugelvik (2011, s. 151) viser til et kategoriseringssystem blant innsatte hvor enkelte innsattgrupper skyves vekk fra resten. Seksuallovbruddsdømte er en slik gruppe (Ugelvik, 2011, s. 278-279). Dette støttes av Blagden et al. (2016, s. 373), som beskriver at denne gruppen innsatte blir utsatt for vold, trusler og trakassering i fengsel og at seksuallovbruddsdømte ofte isoleres eller plasseres i egne avdelinger for deres egen trygghet. Mæland et al. (2008, s. 51) viser til at over halvparten av de forvaringsdømte har begått seksuallovbrudd. Forvaringsbetjentens oppgave er å skape trygghet for alle forvaringsdømte, uavhengig av lovbruddskategori; i avdelingen og på andre arenaer der den forvaringsdømte er. Ivaretagelsen av sikkerhet blir en del av endringsarbeidet og tilføres dermed en mening utover å opprettholde ro og orden. Slik blir sikkerhetsarbeid noe annet enn Ugelviks (etter min mening) noe karikerte beskrivelse av fengselsbetjentens sikkerhetsarbeid. De delene av sikkerhetsarbeidet som direkte knyttes til innsattes trygghetsopplevelse kan bli mer forståelig for den forvaringsdømte. Det gis slik en legitimitet og kan, i motsetning til andre deler av

sikkerhetsarbeidet, bidra til økt tillit mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten (Liebling, 2011, s. 486).

Forvaringsbetjentens tilstedeværelse skal skape trygghet i avdelingen. Samtidig er min erfaring at noen innsatte likevel trekker seg unna arenaene der forvaringsbetjenten er. Ugelvik (2011, s. 133) beskriver det som om det går en tydelig linje mellom betjenter og innsatte. Det er ikke slik jeg kjenner det igjen fra min praksis, og den virkeligheten jeg ser er mer nyansert enn Ugelviks beskrivelse her. Jeg kan imidlertid støtte at noen innsatte vegrer seg for å samhandle med forvaringsbetjentene. De søker ikke naturlig til fellesskapsarenaene eller tar imot invitasjoner til deltakelse. Crewe (2011a, s. 459) viser til at enkelte innsatte uttrykker sin motstand mot autoriteter gjennom å holde avstand og ikke ønske å ha mer enn den mest nødvendige kontakt, men mangel på deltakelse kan også handle om psykisk helsetilstand eller opplevelse av å komme til kort i samhandlingssituasjoner. Crewe (2011a, s. 458) beskriver også at noen få innsatte nærmest avviser alle former for tilbud om goder eller rettigheter og på denne måten gjør seg uavhengig av den makt som ligger i å ha noe som den andre ønsker. Dette kan også være et motiv for ikke å delta i fellesaktiviteter og samhandling innad i forvaringsavdelingen.

Begge formene for tilbaketrekning er gjenkjennbare fra mitt arbeid med forvaringsdømte, og i slike tilfeller kan det være utfordrende å komme i posisjon til å bidra til endring. Min erfaring er imidlertid at tid, tålmodighet og respekt for innsattes valg er faktorer som på sikt kan føre til etablering av trygghet mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten. Samtidig er det flere aktører som kan bidra i endringsarbeidet, og når forvaringsbetjenten ikke slippes inn, kan kanskje noen av de andre komme i posisjon, slik som verksbetjenten i arbeidsdriften, læreren på skolen eller sykepleier i helsetjenesten.

4.4 Når straffens premisser og rettsvernet gir utrygghet

Det er ikke bare medinnsatte som kan true trygghetsopplevelsen. Forvaringsstraffen i seg selv kan også gi utrygghet. Uvissheten om når den forvaringsdømte blir prøveløslatt, og om forvaringsstraffen forlenges, kan oppleves belastende. Svendsen (2005, s. 53) beskriver at tidsubestemtheten på mange måter er det verste ved forvaringsstraffen. Opplevelsen av å være

prisgitt andres vurderinger og beslutninger oppleves frustrerende og slitsomt (Svendsen, 2005, s. 49). Crewe (2011b, s. 513) viser til at uforutsigbarheten i fengselets og de ansattes vurderinger, og usikkerheten om fremtiden, påfører innsatte smerte og belastning. Videre kan det gi ytterligere belastning at beslutninger tas på ulike nivåer og av ansatte som ikke er tilgjengelig for innsatte. Dermed blir innsatte ute av stand til å utfordre systemet (Crewe, 2011b, s. 514). Det kan gi en opplevelse av maktesløshet.

Crewe (2011b, s. 515) viser til at de psykologiske vurderingene under soning også kan være belastende, og han beskriver at den innsattes identitet blir kategorisert og plassert inn i psykologiske termer og til noe som, for den forvaringsdømte, ikke er gjenkjennbart. Den innsatte blir omgjort til risikofaktorer, der mulighet til endring nærmest fremstår umulig. Crewes beskrivelse er gjenkjennbar fra min praksis. Risikovurderingene benyttes som grunnlag i saker om prøveløslatelse, men brukes også som «verktøy» for å tilpasse innholdet i soningen for den enkelte innsatte (Rosenqvist & Sandal, 2015, s. 65; Storvik, 2013, s. 110). Risikovurderingene skal være et rettsvern og sikre de forvaringsdømte endringsrelaterte tiltak som er tilpasset den enkeltes behov. Samtidig forsterker risikovurderingene objektiviseringen av den forvaringsdømte og står slik sett i motsetning til forvaringsbetjentens etablering av en subjektforståelse. Når risikofaktorene tydeliggjøres så klart som i en risikovurdering, kan det være utfordrende for forvaringsbetjenten å fremme troen på endring, og langt vanskeligere kan det være for den forvaringsdømte å holde håpet for fremtiden levende. Noen kan også oppleve risikovurderingen som en bekreftelse på at psykologene, forvaringsanstalten og hele systemet ikke er til å stole på (Ugelvik, 2011, s. 129), og at forvaringsbetjenten er en del av dette systemet. Avstanden mellom den forvaringsdømte og de profesjonelle blir lang, og løslatelsen kan fremstå som noe uoppnåelig. Det er ikke her ment å argumentere mot bruk av risikovurderinger innen forvaringen, men poenget er å belyse at tiltak på systemnivå kan bli hinder i endringsarbeidet og kan gjøre det utfordrende for forvaringsbetjenten å komme i posisjon til å bidra.

Samtidig er min erfaring at den forvaringsdømte på samme tid evner å skille mellom forvaringsbetjentene som en del av systemet, og den forvaringsbetjenten som møter den forvaringsdømte i hans frustrasjon over risikovurderingens beskrivelser. Ugelvik (2011, s. 133) beskriver at forholdet mellom innsatte og betjenter er «et forhold mellom enkeltpersoner som kjenner hverandre over tid [...]». Også Crewe (2011a, s. 459) beskriver at innsatte kan ha

en mistillit til systemet, men gi uttrykk for gode relasjoner til betjenter. Den forvaringsdømte ser ikke forvaringsbetjenten (bare) som en brikke i systemets spill, men som et subjekt; et menneske som også må forholde seg til rammene og reglene i forvaringsanstalten (Ugelvik, 2011, s. 134; Nygård, 2007, s. 31, 36; Skau, 2017, s. 22). Dette gjør at forvaringsbetjenten ikke settes helt på sidelinjen likevel, og muligheten til å komme i posisjon kan være tilstede.

Foruten risikovurderinger, er kartlegging, observasjon og dokumentasjon nødvendig for å gi den forvaringsdømte en individuelt tilrettelagt soning og kunne dokumentere eventuell endring (Storvik, 2013, s. 109). Dette er en del av rettssikkerheten for både samfunnet og den forvaringsdømte, da det danner grunnlag for vurderingen om det fortsatt foreligger nærliggende eller særlig nærliggende fare for gjentakelse av alvorlig lovbrudd, jf. straffeloven § 40, første ledd (Rosenqvist & Sandal, 2015, s. 64; Storvik, 2013, s. 131-132). Selv om kartlegging, observasjon og dokumentasjon er et rettsvern og av betydning for å gi innsatte et tilpasset soningstilbud, kan det også være et hinder i endringsarbeidet. Olsen (2018, s. 115) viser til at tillit er knyttet til hvor avhengige vi er av ekspertene. Den forvaringsdømte er avhengig av å få tilgang til de nødvendige endringsrettede tiltakene, og han er også avhengig av de vurderingene forvaringsbetjenten og andre aktører gjør. Grimen (2008, s. 200) stiller spørsmålet «[...] kan vi snakke om tillit når vi ikke har noe valg?», og han hevder videre at «Den som stoler på profesjonelle er sårbar» (Grimen, 2008, s. 200). Crewe (2011a, s. 461) beskriver den utryggheten innsatte føler ved ikke å vite hva betjentene dokumenterer om deres atferd, og ikke ha kontroll på hva betjentene vurderer relevant. Mæland et al. (2008, s. 108) viser til det økte psykiske presset ved en kontinuerlig fokusering på endring og vurdering og at denne vurderingskulturen påvirker innsatt-ansattrelasjonen negativt.

Min erfaring er at fokuset på observasjon og dokumentasjon skaper en avstand mellom den forvaringsinnsatte og forvaringsbetjenten, og at den gode hensikten overskygges av utrygghet og mistro i forvaringsavdelingen. Dette støttes av Svendsen (2005, s. 116), som viser til at betjentenes dobbeltrolle blir tydeligere innen forvaringsfeltet og at den forvaringsdømte opplever dette problematisk. Spillet blir tydeligere, og de reelle relasjonene svekkes (Crewe, 2011a, s. 457; Crewe, 2011b, s. 516). I min praksis kan jeg nærmest kjenne spillet på kroppen i opplevelsen av at den forvaringsdømte kun viser litt av hvem han er. Men, det er også forståelig at den forvaringsdømte er forsiktig med å vise mer av seg selv. Forvaringsbetjenten observerer, tolker og dokumenterer. Svendsen (2005, s. 49) viser til at de forvaringsdømte

opplever observasjonen som frustrerende og slitsom, og at de tilpasser sin atferd på arenaer der forvaringsbetjenten er tilstede. Opplevelsen av at dokumentasjonen er personavhengig og tilfeldig bekymrer (Svendsen, 2005, s. 51).

Crewe (2011a, s. 456) bruker begrepet «soft power» om den makten som ikke er synlig og direkte, slik som ordre og pålegg, og som ligger i bakgrunn og trer frem dersom den innsatte bryter regler og bestemmelser. I min praksis har jeg opplevd at den forvaringsdømte har gitt uttrykk for en opplevelse av å bli misforstått når forvaringsbetjenten dokumenterer hendelser. Når den forvaringsdømte tar denne diskusjonen, vet han at hans atferd og argumenter igjen kan bli dokumentert, og på ny er han prisgitt forvaringsbetjentens tolkning. Observasjon og dokumentasjon skal være en del av samfunnets og den innsattes rettsvern, men samtidig ligger det makt i observasjon, tolkning og dokumentasjon. Her skapes fronter og spill; i motsetning til trygghet, rettferdig behandling, åpen kommunikasjon og opplevelse av at den andre vil en vel (Bennett & Shuker, 2010, s. 492, 495). Så hvordan kan forvaringsbetjenten bidra til å dempe denne utryggheten? Min opplevelse er at informasjon om formålet med observasjon og dokumentasjon, og åpenhet om hva som dokumenteres, senker spenningsnivået. Videre at forvaringsbetjenten, gjennom et reelt ønske om å forstå, snakker med den innsatte om det han observerer. Da vil den forvaringsdømte både få bedre innblikk i hva ved hans atferd som dokumenteres, og han får mulighet til å forklare slik at forvaringsbetjentens tolkning både balanseres av den innsattes beskrivelse og av øvrige forhold. Maktforholdet utjevnes noe ved at den forvaringsdømte tas med i arbeidet som et subjekt fremfor å holdes utenfor som et objekt.

4.5 Når forvaringsanstalten ved best

For å ivareta samfunnsvernet har forvaringsanstalten ansvar for å tilrettelegge for at den forvaringsdømte er i bedre stand til å håndtere egen risiko for ny kriminalitet (Johnsen, 2006, s. 78). Ugelvik (2011, s. 76-77) viser til Foucaults begrep «hyrdemakt» når han problematiserer hvordan kriminalomsorgen kontinuerlig våker over den innsattes prosess mot et kriminalitetsfritt liv. Slik kan forvaringsanstalten og forvaringsbetjenten også sies å overvåke den forvaringsdømtes endringsprosess mot tilfredsstillende egenutvikling og ansvarlighet. Som Ugelvik (2011, s. 77) viser til, utvises hyrdemakten med gode intensjoner, men samtidig ligger det elementer av paternalisme i den: Forvaringsanstalten og

forvaringsbetjenten vet best hva som vil gi en tilfredsstillende egenutvikling og ansvarlighet, og de leder den forvaringsdømte mot det som er til det beste for han. I bakgrunnen ligger makten til å dokumentere og vurdere om den forvaringsdømte har vist tilstrekkelig endring. Fremfor å fremme autonomi, kan forvaringsbetjenten innta en paternalistisk holdning og gå inn i Fredwalls oppdragende betjentideal (2015, s. 35).

Min erfaring er at noen innsatte i perioder ikke fullt ut er i stand til å gjøre gode valg for eget liv. Dette kan handle om kortvarig psykisk ubalanse, forverring av psykisk lidelse eller avvikende personlighetstrekk som forsterkes i gitte situasjoner. Skau (2017, s. 43) anerkjenner at det i noen situasjoner er på sin plass med en tidsbegrenset ansvarsovertakelse, slik forvaringsbetjenten midlertidig ivaretar den forvaringsdømtes beste, i stunder der livet blir for vanskelig eller virkelighetsforståelsen påvirkes av psykiske årsaker. Samtidig påpeker Skau (2017, s. 42) at en slik overtakelse utover den perioden som faktisk er nødvendig, er problematisk og uetisk.

Det kan imidlertid være en utfordring at farlighets- og avviksfokuset i forvaringsstraffen kan fremme en holdning om at den forvaringsdømte har begrenset evne til å vurdere hva som er til det beste for egen endring og utvikling. Min opplevelse er at denne holdningen preger forvaringsanstalten. I en slik situasjon kan vi snakke om paternalisme på systemnivå, der forvaringsanstalten vet best og forvaringsbetjenten innordner seg den rådende kultur og viderefører innarbeidede holdninger og handlinger (Boltman & Deal, 2018, s. 308). Gulli (2012, s. 54) skriver «Møtet med forvaringsordningen innebærer å gå inn i en relasjon med et system som vet best». Forvaringsanstalten har «oppskriften» på hva som er til det beste for den forvaringsdømte og hans endring, og forvaringsbetjenten møter den forvaringsdømte med fasit i hånd.

Skau (2017, s. 33) viser til hvordan en slik paternalistisk holdning kan utvikle seg innenfor ulike arenaer det de profesjonelle møter sine brukere, klienter eller pasienter, og i en fengselskontekst står en slik holdning i motsetning til kriminalomsorgens grunnholdningen om det autonome mennesket, som skal være aktør i sitt eget liv, også i soning av straff (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 20, jf. Meld. St. 12 (2012-2014), s. 32). I den grad samfunnsvern er mer enn inkapasitering, kan en slik paternalistisk holdning være med på å svekke samfunnsvernet, da den forvaringsdømte kan bli en passiv part fremfor en aktør i egen endringsprosess. I min

praksis savner jeg en mer åpen diskusjon om dette: Om hvordan system og strukturer i gjennomføring av forvaringsstraffen kan påvirke den forvaringsdømtes mulighet til endring, og også hvordan forvaringsbetjenten kan bli «fanget» av de uttalte holdningene om at forvaringsanstalten vet best. Det kan være utfordrende for forvaringsbetjenten å tenke annerledes innenfor slike rammer, og en mer åpen diskusjon vil kunne gi større rom til å utvikle seg i hjelperollen, og derigjennom bedre kunne støtte og veilede den forvaringsdømte i hans endringsprosess.

5.0 Avslutning

Forvaringsstraffen skal gi samfunnsvern og samfunnsvernet ivaretas både ved inkapasitering og tilrettelegging for endring hos den forvaringsdømte. Å bli påført en straff, og slik bli stemplet som “en av de farligste”, kan skape motstand og vanskeliggjøre endringsarbeidet. Forvaringssystemet kan også fremstå som mektig og tyngende, og gi den forvaringsdømte opplevelsen av avmakt. Samtidig kan forvaringsstraffen være en mulighet til å endre veivalg i livet, og i samhandlingen mellom den forvaringsdømte og forvaringsbetjenten ligger det muligheter til å igangsette endringsprosesser. Gjennom etablering av relasjoner kan trygghet og allianse skapes. Ved å møte den forvaringsdømte som et fullt og helt menneske, kan asymmetrien dempes og likeverdigheten i relasjonen forsterkes. Forvaringsbetjenten gis mulighet til å virke inn på den forvaringsdømtes opplevelse av seg selv gjennom å vise respekt, anerkjennelse, tillit og bekreftelse. Forvaringsbetjenten kan formidle troen på endring og gjennom samhandlingen legge til rette for utvikling av ikke-kriminelle identiteter, slik at den forvaringsdømte kan finne tilbake til den «ekte jeg». Slik kan forvaringsbetjenten bidra til endring hos den forvaringsdømte.

Samtidig er utfordringen å komme i posisjon til å bidra. Oppgavens tittel «Det vanskelige endringsarbeidet» kunne ha gjenspeilet de utfordringene den forvaringsdømte møter underveis i egen endringsprosess, men i denne sammenheng henviser tittelen til forvaringsbetjentens utfordringer i å komme i posisjon til å være en aktør i endringsarbeidet. Her ber forvaringsbetjenten den forvaringsdømte om å ha tillit til at han i kraft av å være en del av et system som påfører straff, og som kan bidra gjennom sine vurderinger av risiko, til at forvaringsstraffen forlenges. Det er forståelig at den forvaringsdømte viser skepsis, og slik sett holder forvaringsbetjenten på avstand. I samhandlingen ligger det likevel rom til å være til stede som menneske og medmenneske, og forvaringsbetjenten kan gjennom slike møter være til stede som medmenneske for den andre. Ved å nedtone posisjon og maktujevnhet, og møte den forvaringsdømte med en subjektforståelse og oppriktig interesse, kan den nødvendige tillit etableres. Men, skal forvaringsbetjenten ha mulighet til å komme i posisjon, må forvaringsbetjenten anerkjenne at det ikke er han som er «eksperten» i denne sammenheng, og ha tillit til den forvaringsdømte som aktør i sin egen endringsprosess.

6.0 Litteraturliste

Aubert, V. (1985). *Det skjulte samfunn*. Universitetsforlaget.

Auty, K. & Liebling, A. (2020). Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending*. *Justice Quarterly*, 37(2), 358-381.
<https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>

Bennett, P. & Shuker, R. (2010). Improving prisoner-staff relationships: exporting Grendon's good practice. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 49(5), 491-502.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2010.00639.x>

Bergheim, B., Skotte, P., Neumann, C. & Rugkåsa, M. (2018). *Samarbeid og innsikt en innføring i prosjektbasert læring*. Fagbokforlaget.

Blagden, N., Winder, B. & Hames, C. (2016). "They treat us like human beings"- Experiencing a therapeutic sex offenders prison: Impact on prisoners and staff and implications for treatment. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 371-396.
<https://doi.org/10.1177%2F0306624X14553227>

Bolman, L.G. & Deal, T.G. (2018). *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse. Struktur, HR, politikk og symboler* (6. utg). Gyldendal.

Brottveit, G. & Fugletveit, R. (2018). Å møtes som mennesker og medmennesker. I Olsen, B. C.R., Skotte P. S. & Farstad, G. R. (Red.), *Sosiologi i sosialfagene* (s. 207-219). Universitetsforlaget.

Crewe, B. (2011a). Soft power in prison: Implications for staff-prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), 455-468.
<https://doi.org/10.1177%2F1477370811413805>

Crewe, B. (2011b). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & Society*, 13(5), 509-529.
<https://doi.org/10.1177%2F1462474511422172>

Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7.utg). Gyldendal Akademiske.

Drægebø, H. (2006). Miljøarbeid i fengsel. I Larsen, E. (red), *Fengslet som endringsarena* (s. 193-204). Håndbok – Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.

Forvaringsforskriften. (2004). Forskrift om gjennomføring av særreaksjonen forvaring (FOR-2004-03-05-481). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-03-05-481>

Fredwall, T. E. (2015). «Alle de som sitter her, har en ny mulighet»: Perspektiver på påvirkning og utvikling av fengslede i norske høysikkerhetsavdelinger. *Psyke & Logos*, 36(1), 28-49.

Geirdal, A. Ø. (2017). Den terapeutiske relasjonens tre deler. I Geirdal, A.Ø. & Varvin, S. (red.), *Relasjoner i psykisk helsearbeid* (s. 36-43). Universitetsforlaget.

Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. & Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American journal of sociology*, 107(4), 990-1064. <https://doi.org/10.1086/343191>

Grimen, H. (2008). Profesjon og tillit. I Molander, A. & Terum, L.I. (Red.), *Profesjonsstudier* (s. 197-215). Universitetsforlaget.

Gulli, L. K. (2012). *Å være farlig: Om forvaring, prøveløslatelse og farlighet* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.

Hammerlin, Y. (2004). Omsorg, behandling – men også noen sublimetoder for sosial kontroll og underkastelse i et repressivt system? Noen uferdige problemstillinger og kritiske ansatser til videre refleksjon i en essayistisk form. *Psyke & Logos*, 25(2), 31-31.

Hjellnes, S. (2006). Totale trekk ved fengsel og fengsling. I E. Larsen (Red.), *Fengslet som endringsarena: bok for fengselsbetjenter* (s. 118-147). Håndbok – Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.

- Hjelmeland, I. (2007). *Miljøterapi i forvaringsanstalter. En kvalitativ empirisk analyse av miljøterapeuters erfaringer med miljøterapi i forvaringsanstalter* [Masteroppgave]. Høgskolen i Oslo.
- Johnsen, B. (2006). Forvaring – et barn av sin tid?. *Materialisten*, 34 (4), 53-89.
<http://hdl.handle.net/11250/160395>
- Johnsen, B. (2011). Forvaring - fra særreaksjon og «straff» til lovens strengeste straff: Ett skritt frem eller ett tilbake? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 98(1), 2-16.
<http://hdl.handle.net/11250/195251>
- Kontosthenous, E. J. (2020). *Intersubjectivity, Social Inclusion and Meaning Making in Prison Environments* [Doktoravhandling]. University of Portsmouth.
- Kriminalomsorgen. (2020). *Virksomhetsstrategi for kriminalomsorgen 2021-2026* [brosjyre]. Kriminalomsorgen.
- Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. (2004). Retningslinjer om gjennomføring av forvaring – retningslinjer til forskrift av 5. mars 2004 nr. 481 om gjennomføring av særreaksjoner. Lovdata. <https://lovdata.no/static/ROO/ksf-2004-9001.pdf>
- Liebling, A. (2011). Distinctions and distinctiveness in the work of prison officers: Legitimacy and authority revisited. *European Journal of Criminology*, 8(6), 484-499.
<https://doi.org/10.1177%2F1477370811413807>
- Liebling, A., Laws, B., Lieber, E., Auty, K., Schmidt, B. E., Crewe, B., ... & Morey, M. (2019). Are hope and possibility achievable in prison?. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 58(1), 104-126. <https://doi.org/10.1111/hojo.12303>
- Lillevik, O. G. & Øien, L. (2014). *Miljøterapeutisk arbeid i møte med vold og aggresjon*. Gyldendal akademisk.

- Lomell, H. M. & Skilbrei, M. L. (2017). Hva er kriminologi. I Lomell, H. M. & Skilbrei, M. L. (Red.). *Kriminologi* (s. 11-28). Universitetsforlaget.
- Maruna, S. (2001). *Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association.
- Meld. St. 37 (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 12 (2012-2014). *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/7fcd260d2f1f44e8b26df955192a01fd/no/pdfs/stm201420150012000dddpdfs.pdf>
- Midtlyng, G. (2014). *Samfunnsvern? En studie av rettens vurderinger i saker om løslatelse fra forvaring* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo
- Mæland, Ø., Revis, E., Sagfossen, B. & Weisæth, S. (2008). Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/rapporter/g-0400_maeland.pdf
- Nilsson, G. (2019, 20. januar). Aldri har så mange vært dømt til forvaring. Men fengslene får færre ressurser. Nå slår vi alarm. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/P3QE5b/Aldri-har-sa-mange-vart-domt-til-forvaring-Men-fengslene-far-farre-ressurser-Na-slar-vi-alarm--Goran-Nilsson>
- Nygård, R. (2007). *Aktør eller brikke. Søkelys på menneskers selvforståelse* (2. utg). Cappelen Akademisk.
- Olsen, B, C, R. (2018) Makt – et fenomen med mange fasetter. I Olsen, B. C.R., Skotte P. S. & Farstad, G. R. (Red.), *Sosiologi i sosialfagene* (s. 108-130). Universitetsforlaget.

- Olsen, T, Slettholm, A. & Torset N.S. (2015, 20. august). Domstolene trosser advarsler i to av tre saker og løslater de farligste. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/00G0/domstolene-trosser-advarsler-i-to-av-tre-saker-og-loeslater-de-farligst>
- Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). Desistance and the "feared self": Toward an identity theory of criminal desistance. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1103-1156. <https://doi.org/10.1177%2F0093854816651905>
- Pettersen, R., C. (2016). *Oppgave skrivingens abc, veileder og førstehjelp for bachelorstudenter* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Prop. 46 (2000-2001). *Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§ 238 og 239)*. Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-46-2000-2001-/id164358/?ch=1>
- Rienecker, L. & Jørgensen, P. S. (2018). *Den gode oppgaven: håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskole* (4. utg.). Fagbokforlaget.
- Robertson, L., Campbell, A. M., Hill, M., & McNeill, F. (2006). Promoting desistance and resilience in young people who offend. *The Journal of the Scottish Association for the Study of Offending*, 12, 74-96. <http://www.sastudyoffending.org.uk/Journal2006.pdf>
- Rosenqvist, R. & Sandal, T. (2015). Er forvaringsordningen tilpasset dagens forvaringsdømte?. *Tidsskrift for strafferett*, 15(01), 63-85.
- Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1995). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Harvard University Press.
- Shapland, J. & Bottoms, A. (2017). Desistance from crime and implications for offender rehabilitation. I Liebling, A., Maruna, S. & McAra, L. (Eds.). (2017). *The Oxford Handbook of Criminology*. (744-766). Oxford University Press.

- Skau, G.M. (2017). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker* (5. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Skotte, P.S. & Veiden, P. (2018). Om teori og metode. I Olsen, B. C.R., Skotte P. S. & Farstad, G. R. (Red.), *Sosiologi i sosialfagene* (s. 207-219). Universitetsforlaget.
- Skårderud, F., Haugsgjerd, S. & Stänicke, E. (2018). *Psykatriboken: Sinn-kropp-samfunn* (2. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Storvik, B. L. (2013). *Forvaringsstraff*. Cappelen Damm.
- Straffegjennomføringsloven. (2001). Lov om gjennomføring av straff mv. (LOV-2001-05-18-21). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>
- Straffeloven. (2005). Lov om straff (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Svendsen, M. (2005). *Forvaringsfangene forteller. En kvalitativ studie av den nye særreaksjonen forvaring* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Sykes, G. M. (2007). *The society of captives: A study of a maximum security prison* (1st Princeton classic ed.). Princeton University Press.
- Ugelvik, T. (2011). *Fangenenes friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Universitetsforlaget
- Wadel, C., Wadel, C. C. & Fuglestad, O. L. (2014). *Feltarbeid i egen kultur*. Cappelen Damm Akademisk.